

KAYNAKÇA

- AAE/BUS / ECON 462 (FEB. 15, 2000)
- C.TOPIC Steven, WELLS Ailen , The Second Discovery of Latin America: Coffee,Henequen and 1850- 1930 On Export Boom , The Journal of Interdisciplinary History , 30,3 (1999)
- HOSSAIN Moazzem," Bangladesh's Gas Reserveand The Dutch Disease",Daily Star Home.Vol: 3 , No: 217 ,April 6, 2000
- O'TOOLE Ronnie , The Dutch Diseasec.Htm
- ROSENBERG B. Christoph and TAPIO O Saavalainen ," Dealing With Azerbaijan's Oil Boom",Finance & Development ,IMFA Quarterly Magazine of The IMF ,September 1998, Vol: 35,No:3
- SCOOP Keith Rankin's Thursday Column : Luck Strike ? . HTM,Thursday 23 March 2000

Dumlupınar Üniversitesi İİ Şİ M Sosyal Bilimler Dergisi
S. J. : ' MısP Haziran 2001

YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARININ GELİŞMEKTE OLAN BÖLGELER ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Dr. Mesut ALBENİ*

ÖZET

19. Yüzyıldan itibaren yükseköğretim kurumlarının fonksiyonları Dünyoda ve Türkiye'de büyük değişimler geçirmiştir. Sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçişle, birlikte yükseköğretim kurumlarının fonksiyonları oldukça çeşitlenmiştir. Fonksiyonel çeşitlenme, gelişmiş bölgelerdeki yükseköğretim kurumları ile gelişmekte olan bölgelerdeki yükseköğretim kurumlarının öncelikli fonksiyonlarının farklılaşmasına neden olmuştur. Bu nedenle gelişmekte olan bölgelerde kurulu bulunan yükseköğretim kurumlarının bölge gelişimine dönük fonksiyonları öncelikli hale gelmiştir.

Araştırmada teorik olarak yükseköğretim kurumlarının gelişmekte olan bölgeler üzerindeki etkisi incelenmiştir.

ABSTRACT

Universities have undergone significant structural and functional transformations in Turkey and in the world-wide since 19. Century. As a result of transformation from industrial community to Information community, the functions of higher education institutions varied and increased. Functional differentiation caused changing of priorities of the higher education institutions in underdeveloped and developed regions. For this reason, the first and foremost function of higher education institutions in underdeveloped regions is to develop their regions.

*Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF İktisat Bölümü Araştırma Görevlisi

in this study, it has been argued the importance and functions of higher education institutions in the meaning of regional development.

1. GİRİŞ

Dünyada yükseköğretim kurumlarının geçmişi çok eski olmasına rağmen modern anlamdaki üniversite kavramı oldukça yenidir. Modern anlamdaki ilk üniversite 1088 yılında kurulmuş olan Bologna Üniversitesi'dir.¹ Fakat yükseköğretim kurumlarının eğitim-öğretim işlevlerinin yanında araştırmaya dönük işlevlerinin de olduğu fikri 1809-1810 yılları arasında Wilhelm Von HUMBOLDT tarafından ortaya atılmıştır. Bu düşünce çerçevesinde yükseköğretim kurumlarının kurulması bu tarihten sonraki yıllara rastlamaktadır.²

Yükseköğretim kurumları bilgi teknolojilerinin eğitim, araştırma ve geliştirme aracılığı ile üretildiği ve en iyi şekilde kullanıldığı ve bilginin küreselleşmesinin sağlandığı kurumlardır. Günümüz bilgi toplumlarında üretimin daha fazla bilgi içermesi nedeniyle daha fazla uzmanlaşmış yani nitelikli elemanlara ihtiyaç duyulması, bu elemanların sağlanması açısından yükseköğretim kurumlarının önemini artırmaktadır.

Yükseköğretim kurumları, genel fonksiyonlarının yanında bölgesel fonksiyonları da yerine getirmektedir. Ülke içerisindeki az gelişmiş bölgeleri geliştirme ve diğer gelişmiş bölgeler arasındaki gelişmişlik farkını giderme amacıyla dönük olarak yükseköğretim kurumları doğrudan ya da dolaylı olarak etkilere bulunmaktadır.

Ekonomik etki, bir kurumun bir bölgede var olduğu dönemlerle olmadığı dönemler arasında, bulunduğu bölgedeki ekonomik aktiviteler arasındaki farklılık olarak tanımlanabilir. Bazı ekonomik aktivitelerin ölçülmesi ise oldukça güçtür. Örneğin bölgenin insan kaynakları, teknoloji alt yapısı stoku ve bunların üzerinde kurumların etkisini ölçmek güçtür. Bu ölçülmesi güç olan değerlerin uzun dönem içerisinde ekonomik aktiviteler üzerindeki etkileri ise oldukça yüksektir.³ Diğer yandan yükseköğretim kurumlarının para girişi, yeni iş alanlarının ortaya çıkışı ve kamu hizmetlerinin niteliklerindeki artış gibi kısa dönem içerisinde gözlemlenebilecek etkilerini tahsil etmek daha kolaydır.⁴

¹ TÜSİAD, Türkiye'de ve Dünyada Yükseköğretim Bilim ve Teknoloji, İstanbul, Haziran, 1994, s.57.

² GÜRÜZ Kemal, "Yükseköğretimde Bilim ve Eğitim", Türkiye Bilimler Akademisi (TUBA) Bilim ve Eğitim, Bilimsel Toplantılar Serisi 2, Ankara, 1994, s. 97.

³ BECK Roger, ELLIOTT Donald, "Economic Impact of Regional Public Colleges and Universities", Growth and Change, Vol: 26, Spring, 1995, p, 248.

⁴ CAFFRY J.-ISAACH H., "Estimating the Impact of a College or University on the Local Economy". DC: American Council on Education, Washington, 1971, p. 17'den, SCHLYLKER Gwyer, "The Assessment of Community College Economic Impact on the Local Community or State". Community College Review, Vol:25, Fall 1997, p. 67.

Bölge ekonomileri üzerinde yükseköğretim kurumlarının ekonomik etkilerinin belirlenmesine dönük olarak yapılan çalışmalarda ekonomik etkinin temel elementleri dört temel başlık altında özetlenebilmektedir. Rurular, bölge ekonomisine para girişi, emek piyasalarına üretkenliği yüksek katkı girişi, yaşam kalitesine ilave katkılar ve bölge ekonomisinin yapısındaki uzun dönemli değişimlerdir.⁵

Kamuya ait yükseköğretim kurumlarının kamu hizmetinin birer aracı olduğu ve yükseköğretim kurumlarının kişilere özel getirilerinin yanında toplumsal yararlarının bulunduğu ve bu getirileri sadece bireysel getirilerle ölçülmesinin doğru olmayacağı konusunda fikir birliği bulunmaktadır. Bununla birlikte kamu kaynaklarının bölgesel kalkınma açısından yükseköğretim kurumlarına aktarılması konusunda eleştiriler de gelmiştir. Örnek olarak KNAPP, MCGRAWTH ve COX, bölgelerdeki yükseköğretim kurumlarının sadece olumlu yanlarının dikkate alındığı, çalışmalarda olumsuz yanların da belirtilmesi gerektiğini belirtmişlerdir.⁶ Bu eleştirilere rağmen üniversiteler, beşeri sermayeye ve bölgenin ekonomik kalkınmasına önemli katkılardan ötürü oldukça önemli kurumlar olarak görülmüştür.⁷

KOTT, HAYWOOD, BERGER ve BLACK, yükseköğretim kurumlarının etkilerini uzun ve kısa dönemli etkiler olmak üzere iki şekilde değerlendirmiştir. Kısa dönemli etkiler, bölgesel harcama düzeylerinde meydana gelecek artışlar ve bunların yeni yatırımları teşviki; uzun dönemli etkiler ise bölgenin beşeri sermaye stokuna yapılan ilaveler olarak belirlenmiştir. Birçok çalışmada kurumların bölgesel olarak endüstriyel kalkınmaya etkisi, bölge düzeyindeki insanların teknolojik değişime ve kalkınma zihniyetine yakınlığı olarak değerlendirilmiştir.⁸ Bu zihinsel farklılaşma, kurumsal değişimlerle birlikte yapısal değişimleri de beraberinde getirmektedir.

Kısa dönemli olarak yükseköğretim kurumlarına yapılan yatırımlar uzun dönem içerisinde meydana gelecek olan getiriler olarak ta değerlendirilebilmektedir. Yükseköğretim kurumlarından mezun olan öğrencilerin aynı bölgede kalarak çalışmaya başlaması ve bölgede yeni gelir akımlarına neden olması buna örnek olarak gösterilebilir. Çünkü bireylerin gelirlerindeki artışlar bölge ekonomileri üzerinde kümülatif etkiye sahiptir. WILLIS-ROSEN ve GAREN'in çalışmalarında bu etkiler gösterilmeye

TURNER A. David, "The Economic Impact Of A University On It's Environment", European Education, Vol 29, Issue 3, Fall 97, p. 88

Bkz. KNAPP J.T.-MCGRAWTH R.-COX R., The University of Virginia's Impact on the Charlottesville Metropolitan Area: A Study 1989-90, Charlottesville, VA: Center for Public Service University of Virginia, October, 1990.

Bkz. BERGER C.Mark - BLACK Dan A., The Long Run Economic Impact of Kentucky Public Institutions of Higher Education: Final Report, University of Kentucky Center for Business and Economic Research, 1993.

ELLIOTT D.-LEVIN S.-MEISEL J., "Measuring the Economic Impact of Institutions of Higher Education". Research in Higher Education 28(1): 17-33, 1987, p. 17.

çalışmıştır.⁹ Aynı zamanda Devletin kısa dönem içerisinde yükseköğretim kurumlarına yapmış olduğu yatırımlar, uzun dönem içerisinde mezun olanların yükseköğrenimli olmaları nedeniyle ödeyebilecekleri vergi artışını nedeniyle vergi gelirlerinde meydana gelecek artış şeklinde kendisine dönacaktır.¹⁰

Çalışmada yükseköğretim kurumlarının bölge kalkınması üzerindeki etkileri aşağıdaki şekillerde sınıflandırılmış ve değerlendirilmiştir.

2.YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARININ GELİŞMEKTE OLAN BÖLGELER ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

2.1. Gelir Artışı Sağlama Gelir Dağılımını İyileştirme

Az gelişmiş bölgelerde yükseköğretim kurumlarının kurulmasıyla birlikte bu bölgelere, yükseköğretim kurumları aracılığı ile gelir akımları olur. Yükseköğretim kurumları, bölgesel ekonomiler için hem tüketici, hem de üreticilerdir. Bina yapımı, onarımı ve alt yapı yatırımları; diğer kaynaklar ve gerekli malzemelerin alımı; işçi ve diğer personel istihdamı ve ödemeleri gibi birçok harcama yapmaktadırlar. Aynı zamanda bu harcamalar, istihdam etmiş olduğu elemanların yapmış oldukları harcamalar, öğrenciler, onların misafirleri vb. birçok şekilde olabilmektedir. Değişik harcamalar nedeniyle bölgedeki insanların gelirlerinde artışlar yaşanır. Gelişmiş bölgelere kıyasla düşük olan gelirlerde meydana gelen bu artışlar nedeniyle yükseköğretim kurumlarının gelir dağılımını düzenleyici bir işlev gördüğü söylenebilir.

Yükseköğretim kurumlarındaki personelin, öğrencilerin, mezunların ve onların ailelerinin tümüyle ekonomiye katılımı bölgesel kalkınma açısından oldukça önemlidir. Örneğin öğrenciler tüketici, satıcı, üretici, işçi işveren, vergi ödeyen vb. birçok özel fonksiyonu yerine getiren kimselerdir." Aynı zamanda bölgedeki işletmeler, bu kurumların, öğrencilerin ve onların misafirlerinin yöreden yapmış oldukları harcamalardan doğrudan etkilenmektedir.¹²

Az gelişmiş bölgelerde yükseköğretim kurumlarının kurulmaması halinde bu bölgelerde doğup büyüyen ve yükseköğretim talebini karşılama)¹³

⁹ Bkz. WILLIS R.J. - ROSEN S., "Education And Self Selection", Journal Of Political Economy, 75, Pt, 1979, pp. 7-36; GAREN J., "The Returns to Schooling A Selectivity Bias Approach With A Continuous Choice Variable", Econometrica 52(5): 1984, pp. 1189-1218.

¹⁰ BLUESTONE B., *Urmass: A n Economic Impact Study*, 1993'ten, BECK-ELLIOTT, a.g.m., p. 144

¹¹ RA\VLINS Lane, "Measuring The University's Impact Reveals a Rainbow of Benefits", *Business Perspectives*, Vol: 9, Issue: 3, September, 1996, p. 121.

¹² CAFFRY-ISAACH-WINTER, a.g.m., p. 19; FADALE L.M., *The Economic Impact of SJIN*** Community Colleges on the State of New York*. Albany, NY: University at State University of New York, 1991'den SCHUYLER, a.g.m., p. 69.

çalışan kimseler bu taleplerini karşılayabilmek için gelişmiş bölgelerdeki yükseköğretim kurumlarına gitmek zorunda kalır. Bu durumda az gelişmiş bölgelerde zaten yetersiz olan kaynaklar gelişmiş bölgelere bu talebi karşılamak amacıyla transfer edilir. Ters durumda ise az gelişmiş bölgelerdeki yükseköğretim kurumları bölge içi kaynakların dışarıya transferini belirli ölçüde önleyecek, aynı zamanda bu kurumlar aracılığı ile diğer bölgelerdeki kaynakların bölgeye çekilmesi sağlanmış olacaktır. ¹¹

Az gelişmiş bölgelerde yükseköğretim kurumları aracılığı ile meydana gelen harcamalardaki artışın -gelişmiş bölgelerdeki insanlara kıyasla, bölgedeki insanların marjinal tüketim eğilimlerinin dolayısıyla çarpan kat sayısının değerinin yüksek olması nedeniyle- bölge ekonomisindeki etkisi oldukça yüksektir. ¹⁴

Bölgesel ekonomik çarpanlar, genellikle bir bölge ekonomisinde potansiyel etkilerin tanımlanmasında standart bir yol olarak kullanılmaktadır. Bu ölçümlerin amacı, başlangıçta meydana gelen harcamalardaki değişimden istihdam, gelir ve outputun nasıl etkilendiğini belirlemektir. Bu nedenle bölgesel çarpanlar istihdam, gelir ve output çarpanı olarak üç kısımda incelenmektedir. Çünkü başlangıçta meydana gelen bu harcamaların bölge ekonomisi üzerinde gelir, üretim ve istihdam artış şeklinde etkileri bulunmaktadır. Gelirlerde meydana gelen artışlar harcama artışına, harcama artışına da yeni iş kollarının kurulmasına neden olacak ve böylece bölgede istihdam artışı gerçekleşecektir.¹⁵ Örneğin ampirik analizlere göre başlangıçta meydana gelen bu harcamaların bölge ekonomisi üzerindeki etkisinin dört-beş kata kadar çıkabildiği hesaplanmıştır.¹⁶

Çalışmalarda elde edilen sonuçlara göre çarpan değerinin farklı olması bölgenin özellikleri ile ilgilidir. Bölgenin ülke içerisindeki gelişmişlik durumu, bölgede yaşayan insanların gelir düzeyleri bu etkinin derecesini

¹³ BECK-ELLIOTT, a.g.m., p. 257.

¹⁴ VORP R., *Economic Impact of Miami -Dade Community College on Dade County Research Report No: 91-IOR*, EL: Miami Dade Community College, Miami, 1991, p. 69.

¹⁵ COUGHLIN C.-MAKDALBAUM Thomas B., "A Consumer Guide to Regional Economic Multipliers Closures", Federal Reserve Bank of St. Louis, January-February 1991, ss. 19-20; Bölgesel çarpanlar konusunda daha fazla bilgi ve örnekler için bkz., HEVINGS J.D. Geoffry. ROD- EY c. Jensen, "Regional Interegional and Multiregional Input-Output Analysis", in Peter Nijkamp, ed., *Handbook of Regional and Urban Economics*, Vol: 1, 1986, pp. 295-355; WEST Guy R., *Comparison of Input-Output+Econometric and Computable General Equilibrium Impact Models at The Regional Level*, *Economic Systems Research*, Vol: 7, Issue: 2, 1995, pp. 209-238.

¹⁶ Ampirik örnekler için bkz. Johnson County Community College, *The Economic Impact of Johnson County Community College on The Kansas City Metropolitan Area: 1988-1989*, Eric Documental Reproduction Service No: Ed. 336/135, Kansas City MO, 1989; TURNER A. David, "a-m, pp. 88-97; LEMEUN Andre, "The Impact of an Identical Demand Shock on Two Cities", *Growth and Change*, Vol: 29, Issue: 2, Spring98, pp. 215-230.

belirlemede en önemli faktördür. Bölge içerisindeki para sirkülasyonu, küçük ve hane halkı gelir düzeyleri düşük bölgelerde daha hızlı olacaktır. Çünkü bölge içerisinde gelir düzeyinin düşüklüğü harcamalara dönen miktarları artıracak ve bu nedenle sızıntının derecesi düşük olacaktır.¹⁷ Az gelişmiş bölgelerde yükseköğretim kurumlarının harcama etkisinin çok yüksek olduğunu ve bu nedenle bölge gelişiminde yükseköğretim kurumlarına kamu tarafından yapılan harcamaların etkinliğinin yüksek olduğunu söylemek mümkündür. Fakat araştırmacılar bütün bu hesaplamaların sonuçları konusunda endişelidirler. Çünkü kamu tarafından yükseköğretim kurumlarına yapılan harcamaların etkisi bunlarla sınırlı bulunmamaktadır. Çünkü üniversitenin harcama etkisi dışında diğer etkileri de bulunmaktadır. Aynı zamanda dışsal etkilerin hesaplara dahil edilememesi diğer bir dezavantajdır. Yükseköğretim kurumlarına yapılacak olan yatırım ve diğer harcamalarda bu durumun dikkate alınması gereklidir.¹⁸

Diğer yandan uzun dönem içerisinde ücret düzeylerinde artışlar yaşanmaktadır. BLUESTON'un çalışmasına göre zaman serisi verilerinden hareketle uzun dönem içerisinde verimlilikteki artışlar nedeniyle ücret düzeylerinde de artışlar yaşandığı gözlenmiştir. Gerçekte büyümeden kaynaklanan nedenlerle kazançlarda meydana gelen farklılık, üniversiteli ve üniversiteli olmayan popülasyonlar arasındaki farklılıklar şeklinde görülebilmektedir.¹⁹ Aynı zamanda yükseköğrenimlilerin daha yüksek gelir elde etmesi ile birlikte daha yüksek vergi ödedikleri de belirlenmiştir.²⁰

Devletin eğitimde sağlayacağı fırsat eşitliği ile toplumun alt tabakalarındaki kabiliyetlilerin eğitimle hüner kazanmaları ve daha üst gelir gruplarına geçmeleri mümkündür. Aynı zamanda dikey sosyal mobilité açısından eğitimin, özellikle yükseköğretim hizmetlerinin gelir düzeyi yükseköğretim maliyetlerini karşılayamayacak kadar düşük olan sınıfların da faydasına sunulması, bu sosyal sınıftakilerin yükseköğrenimin sağlayacağı gelir akımı ile birlikte sosyal statü ve prestijden faydalanmaları sonucunu doğurur.²¹ Yükseköğretim ile dikey sosyal mobilitenin gerçekleşmesi uzun dönem içerisinde kişilerin gelirlerinde artışa, bu gelir artışları da bölgenin gelişmesine ve gelir dağılımının daha dengeli hale gelmesine neden olacaktır.

Bölgeler arasındaki gelir farklılıklarını azaltmak için harcamalar artırılmalıdır. Çünkü yeni kurumların açılması, eğitimcilerin yetiştirilmesi için teşvik harcamaları vb. yükseköğretime daha (azla) kaynak aktarılmasını

¹⁷ TURNER, a.g.m., p. 89.

¹⁸ TURNER, a.g.m., p. 91.

¹⁹ BLUESTONE, a.g.m.'den; BECK-ELLIOTT, a.g.m., p. 249.

²⁰ TURNER, a.g.m., p. 95.

²¹ KORKMAZ, Esfender, Yükseköğretimde Etkinlik, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1975, s. 5.

gerektermektedir.²² Yükseköğretim kurumlarına yapılacak olan kamu harcamalarının uzun dönem içerisindeki gelirlerinin kamu açısından yüksek olduğunun da bilinmesi gereklidir. Çünkü yükseköğretim kurumlarının kurulması ile birlikte işçi ve işveren sayısı artmakta, artan işçi ve işverenin, yükseköğretim kurumlarında çalışanların, gelecekte yükseköğretim kurumlarından mezun olacak olan insanların gelirlerinde meydana gelecek olan artışlar nedeniyle ödeyecekleri vergilerdeki artışlar nedeniyle yerel ve genel vergi tahsilatı da artmaktadır.²³

2.2. İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi

Az gelişmiş bölgelerde yükseköğretim kurumlarının kısa dönemli etkisi bölgede harcama artışlarının yaşanması ve türev etkiler olarak incelenebildiği halde; uzun dönemli etkiler, bölgedeki insan kaynaklarına ve teknoloji alt yapısına yapılan yatırımlardır. Teknoloji alt yapısının sağlıklı bir şekilde kurulup geliştirilmesi ise insan kaynaklarının gelişmişlik düzeyi ile ilgili olduğu için doğrudan insan kaynaklarına yapılan yatırımları, yükseköğretim kurumlarının bölge üzerindeki uzun dönemli etkisi olarak değerlendirmek mümkündür.²⁴

Yükseköğretim kurumlarının bölge üzerindeki etkilerini analiz etmeye dönük olarak yapılan birçok çalışmada kurumlar aracılığı ile ortaya çıkan beşeri sermaye yatırımlarının lokal ekonomi üzerindeki uzun dönemli etkilerinin tanımlanmasında güçlükler çekilmiştir. Bu nedenle araştırmacılar, bölgedeki insan kaynaklarına yükseköğretim kurumlarının ne ölçüde katkıda bulduklarını belirleyebilmek için tarihsel bağlamda çalışmalar yaparak amaçlarına ulaşabilmişlerdir.²⁵

Bir üretici olarak akademik program çerçevesinde bu kurumlar beşeri sermaye üretirler. Beşeri sermaye; enerji, motivasyon, beceri, mal ve hizmet üretimine yönlendirilebilecek bireysel bilgi sağlar. Tıpkı fiziksel sermayeye yapılan yatırımlarda ve üretim kapasitesinde artış sağlama, pazar avantajlarını lehine çevirme vb.de olduğu gibi. Örneğin, New York Şehir Üniversitesi'nde, üniversitenin etkisini belirlemeye dönük olarak yapılan bir çalışmada, bu üniversitenin beşeri sermaye stokuna yaptığı katkılarla New York'un geleceğine dönük yatırım olarak katkıda bulunduğu ve geleceğini birleyen en önemli unsurlardan birisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.²⁶

²² KORKMAZ, a.g.e., s. 41.

²³ J.S. DALE L.M., The Economic Impact of SUNY's Community Colleges on the State of New York, Albany, NY: University at State University of New York, p. 21.

²⁴ CHUYLER, a.g.m., pp. 72-74; BECK-ELLIOTT, a.g.m., pp. 248-250.

²⁵ CAFFRY-ISAACH, a.g.e., s. 38'den; SCHUYLER, a.g.m., p. 75.

²⁶ ÇİFTÇİ, İsmail, "Çıtan Çıtan bız. City University of New York, Investing in the Future: A Report on the Economic Impact of the City University of New York, New York: City University of New York, 1975, s. 5.

Yükseköğretim kurumlarının bölgedeki insan kaynaklarına yapacak oldukları katkılar birçok açıdan değerlendirilebilir. Bu değerlendirmelerin birincisi, bu yükseköğretim kurumları aracılığı ile bölgedeki yükseköğrenimli insan sayısındaki artıştır. İnsanların daha fazla eğitim almış olması, onlara kişisel olarak gerek parasal kazançlar, gerekse toplum içerisinde prestij sağlama gibi parasal olmayan kazançlar da sağlamaktadır. Diğer yandan kişisel olmayan kazançlar da söz konusudur. Toplumun genel eğitim düzeyinin yükselmesi ile birlikte sosyo-kültürel ve siyasal gelişim sağlanmakta, toplum bölgesel gelişim için diğer maddi yatırımları psikolojik ve sosyolojik anlamda destekler hale gelmektedir. Bir diğer katkı ise bölgede gelişen sektörlerin yönetici, personel, işçi vb. elemanlar açısından daha kolay insan kaynağı sağlar hale gelmesi, uzun dönem içerisinde bu doğrultuda sıkıntı çekmemesidir. Çünkü bölgesel kalkınma teorisine göre bir bölge üniversitesinden mezun olanların stok arzı bölgesel endüstri açısından nitelikli işgücü genişlemesine neden olacak, bu ise gelecekte endüstrinin gelişimini sağlayacaktır.⁷

Yükseköğretim kurumlarının bölgedeki insan kaynaklarına yaptıkları katkılar birçok açıdan değerlendirilebildiği için ayrıntılı açıklamalar diğer başlıklar altında açıklanacaktır.

2.3. İstihdam Oluşturma Ve Nüfusun Ülkede Rasyonel Dağılımını Sağlama

Yükseköğretim kurumlarının az gelişmiş bölgelerde istihdam artışına neden olması iki şekilde olur. Birincisi yükseköğretim kurumları birincil derecede eleman istihdam eden kurumlardır. Yükseköğretim kurumları, kendi faaliyetlerinin sürdürülebilmesi açısından akademik, idari, ve diğer yardımcı personelleri istihdam etmektedir. Ayrıca yükseköğretim kurumları ihtiyaç duyduğu bina ve alt yapı yatırımları için eleman istihdam eder. Bu elemanlar bölge içerisinde sağlanabildiği gibi bölge dışından da sağlanabilmektedir.⁸ İkinci olarak yükseköğretim kurumlarının bölge içerisinde yeni işletmelerin kurulması, gelişmesi ve bu işletmelerde istihdam artışına neden olması noktasında dolaylı etkisinin olması yani onları teşvik edici rolünün bulunmasıdır. BEESON-MONTGOMERY ve SCHUYLER yaptıkları çalışmada, metropolitan alanlardaki işgücü oranlarında üniversitelerin varlığının büyük katkısının bulunduğunu göstermişlerdir.⁹

Üniversite aynı zamanda bir girişimcidir. Onun gelirleri ve harca-

⁷ FLÜRAX R.-FOLMER H., "Knowledge Impacts of Universities on Industry: An Aggregate Simultaneous Investment Model". *Journal of Regional Science* 32/4, 1992, p. 78.

⁸ NVINTER-FADALE, a.g.m., p.23.

⁹ BEESON P.-MONTGOMERY E., "The Effects of Colleges and Universities on Local Labor Markets", Working Paper, N: 3280, National Bureau of Economic Research, 1990; SCHUYLER, a.g.m., p. 69.

malaları vardır. Çünkü birçok personel istihdam etmekte, üretim tesisleri kurmakta ya da özel sektör kuruluşları ile işbirliği yoluna gitmektedir. Döner sermaye kuruluşları özel sektör kuruluşları gibi çalışmaktadır.¹⁰ Sonuç olarak üniversiteler, üniversitelerin olmadığı yerlerde kendi kendine büyümeye çalışan endüstrilerin aksine yatırımları teşvik eder.

Mezunların mezuniyet sonrası yükseköğrenime devam ettiği bölgede kalması ve bu bölgede çalışması bölgenin beşeri sermaye stokuna ilave bir katkı olduğu gibi nüfusun ülke üzerinde rasyonel dağılımının sağlanmasında bir araçtır.¹¹ Üniversitelerden mezun olan insanların bölgede kalıp istihdam edilebilmesi için eğitim istihdam ilişkilerinin çok iyi bir şekilde düzenlenmesi yani mezunların istihdam edilebileceği kuruluşların oluşturulması gereklidir. Eğitim-istihdam ilişkileri iyi düzenlenmediği zaman az gelişmiş bölgelerde açılacak yükseköğretim kurumlarından mezun olacak olan kişilerin bir üretim faktörü olarak gelişmiş bölgelere kaçması engellenemez. Çünkü yetişmiş insan kaynakları her zaman cazibe merkezlerine doğru kayacaktır. Az gelişmiş bölgelerde eğitilmiş olan kişilerin o bölgede çalışabilir kılınması bölgelerarası dengesizliklerin azaltılması anlamına da gelmektedir.¹²

Bölgesel insan gücü talebi toplamı, ilgili bölgedeki tüm iş kolları talep toplamları ile ilgilidir ve bu değişken zamanlar bakımından da belirlenmek zorundadır. Bölgeler ve bölge içi işgücü talep toplamlarının belirlenmesi belirli özellikleri ve sorunları bulunan bölgelerin ortaya çıkarılmasını sağlar. Böylece dengeli bir bölge gelişimi için en uygun ölçülerin belirlenmesi, geliştirilmesi ve sosyo-ekonomik planların yapılması sağlanmış olacaktır.¹³

Yükseköğretim kurumlarının bir bölgede kurulması ile birlikte yeni iş fırsatları ortaya çıkmakta, bireylerin gelirleri artmakta, işsizlik nedeniyle oluşmuş olan göç tersine çevrilebilir bir niteliğe kavuşmakta, bölge dışından gelen öğrencilerin, ortaya çıkan yeni iş alanlarında istihdam edilmesi ile birlikte bölge nüfusunda bir artış gözlenmektedir.¹⁴

2.4. Teknolojik Değişim Yenilik Ve Girişimcilik Kültürü Oluşturma

Ekonomik büyüme, yeni bilimsel bilgilerin birikimi, bu bilgilerin

¹⁰ RAV/LINS, a.g.m., p. 123; WINTER-FADALE, a.g.m., p. 35.

¹¹ VORP R., "Economic Impact of Miami-Dade Community College on Dade County Research Report No: 91-10R", (FL: Miami Dade Community College) Miami, 1991, p. 70.

¹² ÖZARSLAN İsmail-KORKMAZ Esfender-BATTİREL Ömer Faruk-ERKAL Mustafa, Yükseköğretim Kurumlarının Bölgearası Gelişme Farklılıkları Açısından Önemi ve İşlevleri, İstanbul Ticaret Odası Yayın No: 1998-19., İstanbul, 1998. s. 58.

¹³ AYTEK Bintağ, İşletmelerde İnsan Gücü Planlaması, Yayınlanmamış Doçentlik Tezi, Ankara, 1976, s. 31.

¹⁴ CAFFRY-ISAACH, a.g.m., s. 33'den SCHUYLER, a.g.m., p. 70.

teknolojide uygulanması ile birlikte üretim artışlarından meydana gelir. Bu nedenle eğitim ve ekonomik kalkınma arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Çünkü kalkınmanın gerçekleştirilmesinde tabii kaynaklar ve sermaye gibi iktisadi unsurların kullanımı insan becerisine bağlı bulunmaktadır. Bu beceri ise insana eğitim sayesinde sağlanmaktadır.³⁵

Büyüklüğü nasıl olursa olsun rekabet gücünü artırmak isteyen her işletmenin rakiplerine göre farklılık ve yenilikler oluşturarak öne geçmesi zorunludur. Piyasadaki rekabet gücünün kalıcı olması için tüm işletmelerin yenilikleri izleyip uygulayarak seri bir biçimde üretim ve pazarlama etkinliğini göstermesi ve zamanı en etkili şekilde kullanması gerekir.³⁶

Teknolojinin üretildiği, ilk olarak kullanıldığı merkezler yükseköğretim kurumlarıdır. Bu nedenle özel sektör yatırımlarının nitelikli işgücü ile desteklenmesi ve yeni teknolojilerin üretilmesi ve kullanılması konusunda üniversitelerden yeterli desteğin sağlanması gereklidir.³⁷ Özellikle az gelişmiş bölgelerde kurulmuş bulunan yükseköğretim kurumları, bölgede bütün kesimlerin kalkınma zihniyetine yakın hale gelmesi, teknoloji kullanımı ve üretimi konusunda daha duyarlı hale gelmesini sağlayacaktır.

Az gelişmiş bölgelerde kurulmuş olan yükseköğretim kurumlarının bölge içerisindeki işletmelerde ve toplumun bütün kesimlerinde teknolojik değişimi, yenilik ve girişimcilik kültürünü oluşturabilmesi için insanların düzeylerine göre bilgi aşama geliştirme programları uygulanabilir. Bunun için bölgedeki üniversitelerin bölümlerinin seçiminde daha dikkatli davranılması ve bölge insanının bu bölümlere devamının sağlanması gereklidir. Bu amaçla yapılabilecek olan başlıca faaliyetler şunlardır.³⁸

- Bölgedeki mevcut profesyonel girişimcilerin yetiştirilmesi ve bunların dünya pazarlarını yakından takip edebilmelerinin sağlanması ve avantajları önceden yakalamada yardımcı olunması,

-Profesyonel insan gücünün yetiştirilip endüstride ve diğer sektörlerde istihdam edilmesi,

-Yetişen insanların bölgede kalması için yeterli kamu desteğinin sağlanarak sektörel gelişimin sağlanması ve mezunların istihdamını kolaylaştırılması,

³⁵ KAYA Yahya Kemal, "Yükseköğretimde Nitelik", TSE, 1996. s. 11.

³⁶ BACAN Muazzer, "Üniversite-Endüstri İşbirliğini Gerçekleştirme Olanaklarının Değerlendirilmesi". Yönetim ve Ekonomi, Celal Bayar Üniversitesi, Manisa, 1995. s. 1.

³⁷ Ohio State University, The Ohio State University: An investment in Ohio's Economic Recovery and Future Growth, Columbus, Ohio State University Press. 1992den BECK-ELLKOTT, a.g.m., p. 250.

³⁸ SHIMSHONI Daniel, "Regional Development and Science-Based Industry". Essays in Regional Economics, Harvard University Press, Massachusetts. Cambridge, 1971. pp. 110-111.

-Geleceğin yatırımcılar açısından oluşan belirsizlik ortamının üniversiteler aracılığıyla belirli hale getirilmesi ve geleceği belirli kılmaya amacına dönük stratejik planların ilgili birimlere ve insanlara ayrıntılı olarak anlatılması gereklidir.

Üretim faktörleri içerisinde en önemlisi bilindiği gibi müteğbibistir. Müteğbibisin niteliği üretimin kaderini tayin eden en önemli unsurdur. Geleneksel üretim, yönetim ve pazarlama tekniklerini kullanan müteğbibisler gittikçe küreselleşen, küreselleşmenin beraberinde getirdiği yoğun rekabet nedeniyle ya gittikçe küçülecekler ya da değişime ayak uydurarak geleneksel kalıpların dışına çıkarak daha yeni ürünleri üretecek, daha modern yönetim modellerini ve pazarlama yöntemlerini kullanacak, küçülme yerine değişime ve büyüme süreci içerisine gireceklerdir. Az gelişmiş bölgelerdeki yükseköğretim kurumları bu olumlu ortamın oluşması için gerekli alt yapıyı hazırlama misyonunu yerine getirmek zorundadır. Öğrencilere mevcut teknolojileri kullanma, özgün teknolojileri üretme, üretilen ve öğrenilen teknolojilerin gerekli alanlarda (öncelikle az gelişmiş bölgelerde) kullanımını sağlama yükseköğretim kurumları tarafından sağlanacaktır. Bunun yanında öğrenciler modern yönetim ve pazarlama modellerini okullarında öğrenecek ve bunu uygulama alanı olarak başta bölgelerindeki birimler olmak üzere istihdam edildikleri diğer alanlarda kullanacaklardır. Yükseköğretim kurumları dışı dönük seminer, konferans, panel, bilimsel yayın, danışmanlık hizmetleri vb. faaliyetleri ile yenilik ve girişimcilik kültürünün oluşması, işletmelerde yeni teknolojilerin kullanılması yönünde olumlu bir ortamın oluşmasını sağlayacaklardır.

2.5. Bölge Zenginliklerinin Küresel Entegrasyonunu Sağlama

Üniversiteler, evrensel fonksiyonlarının yanında bölgesel taleplere cevap vermek zorundadırlar. Bu nedenle bölge donanımlarının dünya ile entegrasyonunda üniversiteler büyük bir misyona sahiptir. Bütün bunların başarısı ise üniversitelerin çevrelerine yapacak oldukları katkılarının bir göstergesi olacaktır.³⁹

Gelişmiş ya da gelişmemiş bütün bölgelerin kendilerine özgü büyüme potansiyeli yüksek kaynakları bulunmaktadır. Bu kaynaklar, yeraltı ve yerüstü hammadde kaynakları olabildiği gibi, turizm, gelişmiş ulaşım yolları üzerinde olma, geleneksel ama gelişmemiş sektörlerle sahip bulunma, harekete geçirilmemiş, geliştirilmesi ve nitelikli hale getirilmesi gerekli olan insan kaynakları, dünyaya tanıtılması gerekli olan tarihsel ve kültürel zenginlikler vb. olabilir. Bölgeyi diğer bölgelerden farklı kılan ve bölgenin ekonomik büyümesini ve kalkınmasında etkili olabilecek bölge donanımlarının ³⁹TURNER, a.g.m., p. 93.

harekete geçirilmesinde üniversitelerin ve bilim adamlarının stratejik rolleri bulunmaktadır.⁴⁰ Bu rollerin gerçekleştirilebilmesi için üniversitelerdeki araştırmacıların çalışma alanı olarak öncelikle bölgeyi seçmeleri ve bölgedeki kaynakların harekete geçirilmesi için stratejiler geliştirmeleri gereklidir.

Bölge üniversitelerinin gelişimi ile birlikte bölge dışından gelen öğrenciler ve onların misafirleri üniversite sayesinde bölgeyi daha yakından tanımış olur. Üniversite aracılığı ile bölgenin turizm potansiyeli harekete geçirilmiş olacaktır. Ayrıca diğer dünya ve ülke üniversiteleri ile bilimsel ve kültürel alışverişler yoluyla bölge donanımlarının bölge dışındaki üniversiteler aracılığı ile tanıtılması ve harekete geçirilmesi sağlanacaktır.⁴¹

Üniversiteler aracılığı ile bölgesel zenginliklerin harekete geçirilmesi, bölgedeki sektörlerin gelişimini sağlar. Sektörel gelişim bölge işletmelerinin hedef pazarlarını genişletir. Daha önce hedef pazarlar bölge ya da ülke ile sınırlı iken bu sınırlar ortadan kalkar ve bütün dünya hedef pazar haline alır. Bu, beraberinde işletmelerin üretim ve satıştaki bütün aşamalarının küresel rekabetin gerektirdiği normlara uygun hale getirilmesi ile sonuçlanacaktır.

2.6. Kalkınma Ajansı Rolünü Üstlenme

Az gelişmiş bölgelerde kurulu olan üniversiteler ve ilgili birimleri yaptıkları bilimsel yayınlar, seminerler, paneller, toplantılar, araştırma raporları, kamu ve özel sektöre yönelik danışmanlık hizmetleri ile bölge kalkınmasında yönlendirici bir konumda bulunmaktadır. Bu kurumlar tarafından yapılan çalışmalar bilimsel verilere dayanmakta ve yaklaşımlar uzun dönemli etkiler de dikkate alınarak yapılmaktadır.⁴²

Yükseköğretim kurumları, bölge kalkınmasına yönelik raporlar hazırlayan ve sunan diğer kalkınma ajanslarına kıyasla daha fazla etkide bulunma ve onları yönlendirme yeteneğine sahip bulunan kurumlardır.⁴³

Yükseköğretim kurumları kendi bölgelerindeki yerel işletmelere katılım ve birlikte çalışma, yerel toplumsal gruplarla birlikte kararlar alma ve yönlendirme, bölgesel sorunların çözümünü için politikalar geliştirme gibi fonksiyonları icra edebilmektedir. Bütün bunların başansı ise üniversitelerin

⁴⁰ SHIMSHONI, a.g.m., p. 110.

⁴¹ GOLDMAN George-NAK AZAWA Authony. "Determining Economic Impacts For A Community" *Economic Development Review*, Vol 15, Issue: 1, Spring97, s. 48.

⁴² SCHUYLER, a.g.m., p. 75.

⁴³ SAVAGE Lorraine, Mit: Innovation And The Economic Impact of A Research University, *Solid State Technology*, Vol: 40, Issue: 8, Aug97, p. 8.

çevrelerine yapacak oldukları katkılarını birer delilidir.⁴⁴ Çünkü yükseköğretim kurumları, bölge sorunlarını yerinden görme, analiz edebilme ve doğru analizlerle doğru çözümleri bilimsel olarak sunabilme yeteneğine sahip olan kuruluşlardır. Bu nedenle merkezden yapılan bölgesel planlara kıyasla büyük avantajlara sahiptir.

Az gelişmiş bölgelerin yükseköğretim kurumları aracılığı ile gelişimi için öncelikli olarak, bölgedeki endüstri kuruluşları, üniversiteler ve hükümet arasında yeterli bağlantılar kurulmalıdır. Daha somut eğitim ile araştırma birbirinden ayrı olarak düşünülmemeli, büyük finansman gerektiren projelerde hükümet desteğinin alınmasına çalışılmalıdır. En önemlisi ise, üniversitelerin ülke ve bölge gelişimi ve daha iyi bir gelecek için oldukça önemli olduğu bilinci halka aşılanmalıdır.⁴⁵

Az gelişmiş bölgelerdeki üniversitelerden mezun olanlar, artan şekilde bölge endüstrilerinde istihdam edilmeli, işletme ve bölge sorunlarının çözümünde idareci konumunda sorunlara çözümler üretmeye başlamalıdır. Bu, uzun dönem içerisinde eğitim, endüstri, ve lokal toplum üyeleri arasındaki mevcut ilişkilerin artışına da neden olacaktır.⁴⁶

2.7. Siyasal-Sosyo-Kültürel Gelişim Ve Değişimi Sağlama

Eğitimle sosyo-ekonomik kalkınma arasındaki ilişkiye göre eğitim, işgücünün niteliklerini yükselterek teknik ve bilimsel organizasyonu daha etkili hale getirerek, sosyo-kültürel ve kurumsal yapıyı geliştirerek bütün şartları kalkınmaya hazır hale getirir ve kalkınma ile birlikte milli gelir de artar.⁴⁷

Ekonomik olmayan sosyo-kültürel kalkınmanın ivmelendirilmesinde yükseköğretim kurumları önemli bir görevi yerine getirmektedir.⁴⁸ Bu birçok şekilde olabilir: Müzik, tiyatro ve spor aktiviteleri, kütüphane kolaylıkları, spor ve kültürel tesislerin sayısındaki artışlar; kamuya dönük seminerler, sürekli eğitim sınıfları, bilim parkları, yüksek teknoloji enstitüleri vb. başlıcalarıdır.⁴⁹

⁴⁴ TURNER, a.g.m., p. 88.

⁴⁵ SAVAGE, a.g.m., p. 60.

⁴⁶ TURNER, a.g.m., p. 88.

UNAY Cefer, *Eğitimin Ekonomik Kalkınma Üzerindeki Etkileri*, İstanbul, 1982, s. 49.

RAWLINS, a.g.m., p. 124.

⁴⁸ TURNER, a.g.m., p. 95.; Üniversitelerin bölgedeki hizmet sektörlerinin gelişimi üzerindeki etkileri konusunda ampirik örnekler için bkz., RAWLINS, a.g.m., pp. 126-130; KOTT J., "Regional economic Impacts of Institutions of Higher Education", *Planning for Higher Education* 16(4): 95, pp. 19-32.; HEDRICK D.W., HENSON S.E., MACK R.S., "The Effects of Universities on Local Retail Service, and F.I.R.E. Employment: Some Cross-Sectional Evidence", *Growth and Change* 21(3): 1990, pp. 21-31.; The Ohio State University, *An Investment in Ohio's Economic Recovery and Future Growth*, Columbus, Ohio: Ohio State University, December, 1992; BECK R., CURRY P., ELLIOTT D., MEISEL J., LEVIN-VINSON R. and WAGNER M., *The Economic Impact of Southern Illinois University*, Edwardsville: Southern Illinois University, 1991.

Üniversiteler, sportif ve kültürel birçok aktiviteye sponsorluk yapar ve birçok kültürel ve sportif aktiviteler bu kurumlar aracılığı ile yürütülür.³⁰ Doğrudan etkilerin yanında dolaylı etkilerde bulunmaktadır. ABD'de ulusal boyutta yapılan bir araştırma sonucunda Memphis Üniversitesi'nin ve kurulu bulunduğu Memphis'in basketbol takımı ile tamndığı gözlenmiştir.³¹

Ülke içerisinde farklı sosyo-kültürel kimliklerin, özelliklerin birbirini tanıması, kaynaşması aynı zamanda bu kültürel kaynaşma ile demokrasi anlayışının yerleşmesinde yükseköğretim kurumları önemli bir fonksiyonu yerine getirmektedirler. Farklı bölgelerden gelen öğrenciler ve bölge halkı arasındaki karşılıklı etkileşimle sosyo-kültürel transferler gerçekleşir.³²

Az gelişmiş bölgelerde yükseköğretim kurumlarının bulunması, bölgeye bilim adamlarının, sanatçıların ve teknolojistlerin gelmesine neden olur. Bu beyin transferi bölgenin genel eğilim ve sosyal düzeyini yükseltir. Bu kişilerin ve daha sonraki aşamada öğrencilerin sosyo-kültürel talepleri bölgenin önceki sosyo-kültürel taleplerinden daha yüksektir. Sonuç olarak onların bölgedeki mevcudiyeti hem doğrudan hem de dolaylı olarak bölgedeki kültürel hayali etkiler. Bölge, üniversite ve elemanlar aracılığı ile sosyo-kültürel gelişim ve değişim süreci içerisine girer. Bu sosyo-kültürel ilerleme kümülatif sonuçlar üretir. Daha kabiliyetli bireyler, daha demokratik ve dışa dönük bireyler ve yönetim, arlan aktiviteler ve artan getiriler vb.³³

Yine bölgedeki insanların kültürel düzeylerinin bu kurumlar aracılığı ile yükselmesi, toplum kurallarına uyma konusunda vatandaşların daha bilinçli ve daha uyarlı hale gelmelerini sağlamaktadır. Çünkü bireylerin sosyalleşmesi ve toplum kurallarının daha bilinçli bir şekilde bireyler aktarılması eğitim sayesinde gerçekleşebilmektedir. Yükseköğretim kurumları da bunda önemli bir paya sahiptir.³⁴ Eğitim düzeyinin yükselmesi ile işlenen suç oranlarının azalması arasında güçlü korelasyonlar birçok çalışma ile belirlenmiştir.³⁵ Bunda eğitim düzeyinin yükselmesi yanında yükseköğrenimli olma nedeniyle artan gelirler ve artan gelirlerin suç işleme

³⁰ BOWEN H. R., *Investment in Learning: The Individual and Social Value of American Higher Education*, San Francisco CA: Jossey-Bass, 1977'den. SCHUYLER, a.g.m., p. 70.

³¹ SCHUYLER, a.g.m., p. 70.

³² PIPHO Chris, "The Selling of Public Education", Phi Delta Kappan, Vol 79, Issue: 2, Oct1997, p-101.; STACEY Newzer, "Social Benefits of Education", *Annals of The American Academy of Political and Social Science*, Sept98, Vol 559, p. 55.

³³ SHIMSHONI, a.g.m., pp. 109-110.

³⁴ STACEY, a.g.m., pp. 62-63.

³⁵ Eğitim düzeyinin yükselmesi ile suç oranlarındaki azalış arasındaki ilişkilere ait çalışmalar için bkz. DAVID M.L., "Time and Punishment Again: An Intertemporal Model of Crime", *Journal of Political Economy*, 1988, pp. 383-390.; GOTTFREDSON D.C., "Youth Employment, Crime and Schooling", *Developmental Psychology*, 1985, pp. 419-432.; FARRINGTON D., GALLAGHER R., MORLEY L., "Unemployment, School Learning and Crime", *British Journal of Criminology*, 1986, pp. 335-336.

oranını düşürmedeki rolünün yüksekliği etkili olmaktadır.³⁴

2.8. Sağlık Hizmetlerinin Gelişimini Sağlama

A/, gelişmiş bölgelerde kurulu bulunan üniversitelerin en önemli fonksiyonlarından birisi de bölgede sağlık hizmetlerinin nitelik ve niceliğinde artışlara neden olmasıdır. Özellikle tıp fakültesi, diş hekimliği fakültesi gibi fakülteler, eğitimleri sırasında hastaneleri aracılığı ile diğer sağlık kuruluşlarından daha ileri sağlık hizmetleri sunabilmektedirler. Aynı zamanda araştırma hastaneleri bölgenin sağlık hizmet kapasitesini araç, gereç, bina vb. açılardan artırmaktadır.

İnsanlara daha kaliteli sağlık hizmeti verme insana yapılan yatırım çeşitleri içerisinde değerlendirilmektedir. Az gelişmiş bölgelerde kurulu bulunan sağlıkla ilgili yükseköğretim kurumlarında çalışan yetişmiş elemanların bir bölümü belirli zamanlarda, kurumların dışında, değişik özel sektör sağlık kuruluşlarında ya da kendilerine ait birimlerde sağlık hizmeti vermek te ve bu şekilde bölge sağlık hizmetlerinin gelişimine yardımcı olmaktadır, aynı zamanda sağlık sektörünün rekabetçi bir yapıya kavuşmasına da katkıda bulunmaktadır.

Yükseköğretim kurumlarından mezun olan öğrencilerin sayısındaki artışla birlikte bölge insanının genel eğitim düzeyi yükselmektedir. Eğitim ve sağlık arasındaki korelasyonu belirlemeye dönük birçok ampirik çalışma yapılmıştır. Örnek olarak GROSSMAN ve KAESTNER, Amerika Birleşik Devletleri'nde 1960-1990 yılları arasında yükseköğretim almış bireylerin iki katma çıktığını, bebek ölüm oranlarının yine yaklaşık olarak iki kat azaldığını hu azalmanın da büyük ölçüde yükseköğrenimli insanların daha bilinçli sağlık hizmetleri almasından kaynaklandığı sonucuna ulaşmışlardır.³⁷

Daha fazla yükseköğrenim alan insanların gelir düzeyleri de yüksektir. Aynı zamanda sağlık konusunda daha fazla sosyal sigorta kurumlarından destek alabilmektedirler. MOORE ve ZILL, yapmış oldukları çalışmalarda, yükseköğrenimlilerin gelirlerindeki artışla çocuk sağlığı, hamile kadınların

STACEY, a.g.m., p. 62.; Ampirik örnekler için bkz., C. FLINN, "Dynamic Models of Criminal Careers", In *Criminal Careers*, ed., BLUMSTEIN A., COHEN J., ROTH J. and VISHNER C., D.C. National Academic Press, Washington, 1986.

GROSSMANN M.-KAESTNER R., "Effects of Education on Health", In *Social Benefits of Education*, Ed. BEHRMAN-STACEY, University of Michigan Press, 1997.; Daha fazla ampirik örnek için bkz.: MAYNARD R.A. - McGRATH D.J., "Family Structure, Fertility and Child Health", In *Social Benefits of Education*, Ed. BEHRMAN-STACEY, University of Michigan Press, 1997.; GROSSMANN M.-BENHAM L., "Health, Hours and Wages", In *The Economics of Health and Medical Care*, Ed. M.PERLMAN, New York: John Wiley, 1974.; IPPOLITO P.M., "Information, Advertising and Health Choices: A Study of The Cecal Market", *Journal of Economics*, 21: 45980, 1990.

sağlığı, bulaşıcı hastalıklardan korunma konusunda yüksek bir korelasyon bulunduğu sonuçlarına ulaşmışlardır.⁵⁸ Az gelişmiş bölgelerde yükseköğrenimli insanların sayısındaki artış, gelirlerdeki artışlarla birlikte genel olarak bölgenin daha sağlıklı, daha üretken insanlardan meydana gelmesine neden olacaktır.

2.9. Bölgedeki Sektörlerin Gelişimini Sağlama

Üretim sürecine katılmış olan faktörlerin karşılıklı olarak etkileşimi ile hasılayı optimal noktaya çıkaracak bir miktar ilişkisi içerisinde bulunmalarına verimlilik denilmektedir. Diğer deyişle verilen bir çıktının en düşük maliyetle üretilmesidir.⁵⁹ Verimlilik sıçraması ise teknolojik ve bilimsel ilerlemeye bağlıdır. Bu ilerleme ise eğitim kalitesinin artırılması, üniversite ile sanayi arasındaki ilişkilerin maksimum düzeye çıkarılması ile olabilecektir.

Yükseköğretim kurumları insan verimliliğinin artırılmasında etkili olan eğitim-öğretimin kurumsal anlamdaki son aşamasını oluşturmaktadır. Aynı zamanda kişilerin nerede ve ne şekilde çalışacağına da büyük ölçüde belirlediği kurumlar yükseköğretim kurumlarıdır.

Teknolojik gelişme devamlı ve çok hızlı olduğundan, teknolojinin yoğun şekilde eğitime uygulanmasını zorunlu kılmaktadır. İhtiyaç duyulan nitelikte ve sayıda işgücünün istenilen zamanda kullanıma hazır hale getirilememesi verimliliği olumsuz yönde etkilemektedir. Bu nedenle yükseköğretim kurumları gelişen sektörlerin ihtiyaç duyduğu nitelik ve sayıda insanları yetiştirmek zorundadır.

Yükseköğretim kurumlarının gelişmemiş bir bölge üzerinde kurulması ve gelişmesi ile birlikte birçok sektör gelişme süreci içerisine girer. Öncelikli olarak artan hizmet talebi ile hizmet sektörleri gelişir. Örneğin, üniversiteler sayesinde ulaşım hizmetlerinde gelişmeler yaşanır, danışmanlık hizmetleri artar, bölge okulları yükseköğretim kurumları tarafından yönlendirilir.⁶⁰ Üniversite ile birlikte birçok yeni sektör ortaya çıkar, daha önce kurulmuş olanların birçoğu gelişir. Örneğin oteller, kafeteryalar, restoranlar-pansiyonlar, kitabevleri ve kırtasiye işletmeleri kurulur ya da önceden kurulu bulunanlar da büyük kapasite genişlemeleri yaşanır.⁶¹ Parasal işlemlerdeki

⁵⁸ Daha fazla bilgi için bkz.; MOORE K. Trncic in Teenage Children, Paper Presented At The Seminar Series in Persistent Poverty Conference on the Causes and Costs of Teen Motherhood, Sponsored by the American Enterprise Institute, 1994; ZILL N., "Characteristics of Teenage Mothers", Photocopy of Talking Points For the Conference, "The Cost of Teenage Child Bearing", Sponsored by the Enterprise Institute, 1994.

⁵⁹ Hulusi DEMİR-ALPUCAN Ölday-Merc OKTAV-Nurel ÜNER, İşletme Ekonomisi ve Yönetimi, Beta Yayınları, İstanbul, 1995, s. 14.

⁶⁰ TURNER, a.g.m., s. 96.

⁶¹ RAWUNS, a.g.m., s. 126.

artışla birlikte bankacılık hizmetlerinde de gelişmeler meydana gelir.⁶²

Yükseköğretim kurumlarının az gelişmiş bir bölgede kurulması ile birlikte meydana gelen değişikliklerden birisi de artan konut talebidir. Üniversitenin kurulması ile birlikte diğer bölgelerden gelen Öğrenciler ve personel nedeniyle talep artmakta, bu nedenle konut fiyatları ve kiralarda normalin üzerinde artışlar yaşanmaktadır. Bu talep, gecikmeli olarak karşılanabilmektedir.⁶³

Belirli bir bölgede yükseköğretim kurumlarının kurulması ve geliştirilmesi sektörel yapının değişimine de yol açabilmektedir. Çünkü yükseköğretim kurumlarının varlığı ile birlikte bölgede yeni sektörler kurulur ya da gelişmiş, geleneksel kabul edilebilecek bazı sektörler kapanmak zorunda kalabilir. Çünkü bu kurumlar, ekonomik yapıyı değiştirebilecek güçte olan kurumlardır.⁶⁴

Az gelişmiş bölgelerdeki yükseköğretim kurumları ile, önceden var olan sektörler ve yeni kurulan sektörler arasında yeterli koordinasyon kurulabilirse bu kurumlar bölge gelişiminde sürükleyici sektörler olabilir. Örneğin ABD'de daha önce ilkel bir şekilde tanımlanan gelişmemiş bölgeler günümüzde hükümet, endüstri ve üniversite üçgeninde oldukça ileri düzeyde gelişmiş bulunmaktadır. Bu bölgeler üniversitenin bilgi, danışmanlık, teknoloji gibi çıktılarını endüstride kullanıldığı için bu tip endüstrilere bilime dayalı endüstriler; üniversite, endüstri ve hükümet üçgenine ise bilime dayalı merkezler adı verilmiştir. Bu merkezler sayesinde endüstrinin gelişmesi ve ilerlemesi mümkün olmuştur. Çünkü bu merkezlerde üretilmiş olan ürünlere olan talep artmakta, yeni yerleşim alanları ortaya çıkmakta, sosyal aktiviteler gelişmekte, endüstri için gerekli olan nitelikli eleman istihdamı kolay bir şekilde gerçekleştirilmektedir. Üniversiteler endüstriyi, endüstri ise bölge kalkınmasını sağlamaktadır. Daha kabiliyetli ve daha yüksek kazançlı insanlar buralarda istihdam edilebilmektedir.⁶⁵

ABD'de bilime dayalı endüstri ya da araştırma parkı olarak isimlendirilen merkezler genellikle dünyada teknopark (technology-park, ransada teknopal, Japonya'da teknopolis) olarak isimlendirilmektedir. "Birkelerinden bazı açılardan farklı özellikler gösterebilirler bile endüstriyel kuruluşları, araştırma ile uğraşan üniversite, enstitü ve diğer kuruluşları, vakıfların mahalli idareleri ve merkezi hükümeti, bilgi ve yeni keşifleri 'anahç' hizmetine sunma amacıyla bir araya getiren işine teknopark adı

⁶² TER-FADALE, a.g.m., s. 25.

⁶³ NER, a.g.m., p. 98.

⁶⁴ AKFRY-ISAACH, a.g.m., pp. 35-38'den. SCHUYLER, a.g.m., p. 73.

⁶⁵ HIMSHONI, a.g.m., p. 107.

verilmektedir. Birçok organizasyonu bir araya getirdiği için sinerjinin Önemi ortaya çıkmakta ve birbirinden habersiz, bilgi üreten insanlığın hizmetine sunamayan kurum ya da kuruluşların tek başlarına ortaya koyamayacakları teknolojiyi uygulama imkanı veren kolaylıklar topluluğunu oluşturmaktadırlar.⁴⁴ Teknoparklar kuruldukları bölgelerin çok hızlı kalkınmasını sağlamaktadır. ABD'de Silicon Valley ile Boston yakınlarındaki birçok teknopark, Fransa'da Nice yakınlarındaki Sophia-Antipolis, Japonya'da Tsukuba Bilim kenti, İngiltere'de Cambridge Teknoparkı başlıca örnekleri oluşturmaktadır.

Üniversitelerin az gelişmiş bölgelerde gelişimi ile birlikte teknoparkların oluşturmadaki başarısızlık negatif sonuçları da ortaya çıkarabilmektedir. Çünkü büyük kaynaklar bu üniversitelere tahsis edilmiş, bölge kaynakları farklı alanlara kaydırılmıştır. Üniversite artık bölgede üretici konumunu koruyamamıştır. Karşılaştırmalı olarak diğer bölgeler daha hızlı bir gelişim süreci içerisine girecek olursa, bölge insanı ve üniversitelerden mezun olan insanlar daha hızlı gelişen bölgelere daha iyi iş imkanlarını sağlama amacıyla kayarlar.⁴⁵

Bölge donanımlarının karşılaştırmalı üstünlüklere sahip olabilmesi için üniversiteler ilgili bölümleri ile aralan öneme sahiptir. Sektörlerin gelişimi için üniversitelerin ilgili birimleri gerekli bilimsel çalışmalarını yapacak, üretilen bilgi ve teknolojiyi input olarak bu sektörler verecek ve yetiştirdiği öğrencilerin bu sektörlerde istihdamını sağlayacaktır.

3. SONUÇ

Dünyanın gelişmiş olsun ya da olmasın bütün ülkelerinde bölgeler arası gelişmişlik farklılıkları bulunmaktadır. Bu farklılıkların giderilmesinde yükseköğretim kurumları günümüzün bilgi toplumlarında önemli bir misyonu yerine getirebilecek özelliklere sahiptir.

Daha önce sadece eğitim ve öğretim fonksiyonu olan yükseköğretim kurumlarının günümüz bilgi toplumlarında fonksiyonları oldukça çeşitlenmiştir. Danışmanlık, yaygın eğitim, uygulamalı araştırmalar, yaygın faaliyetleri, sağlık hizmetleri, teknoloji üretimi, vb. günümüzün yükseköğretim kurumlarının başlıca fonksiyonları haline almıştır. Bu fonksiyonel çeşitlenme gelişmiş bölgelerdeki yükseköğretim kurumları ile gelişmekte olan bölge⁴⁶lerdeki yükseköğretim kurumlarının öncelikli fonksiyonlarının⁴⁷ farklılaşmasına neden olmuştur. Yükseköğretim kurumlarının bölgenin⁴⁸

⁴⁴ DÜĞER İ. Hakkı. İktisada Giriş, Kütahya, 1996, s. 62.

⁴⁵ SHIMSHONI, a.g.m., p., 110.

soşyo-kültürel değişimine etkisi, gelişmiş bölgelerdeki yükseköğretim kurumlarının etkisine kıyasla oldukça yüksektir. Aynı zamanda yükseköğretim kurumlarının doğrudan ya da dolaylı olarak meydana getirdiği harcama akımlarının bölge ekonomisine etkisi, çarpan katsayısının gelişmiş bölgelere kıyasla yüksek olmasından ötürü daha fazladır. Bu nedenle gelişmekte olan bölgelerde kurulu bulunan yükseköğretim kurumlarının bölge gelişimine dönük fonksiyonları öncelikli hale gelmiştir.

Unutulmaması gerekli olan husus yükseköğretim kurumlarının bölge kalkınmasında birincil araç değil, ikincil araç olduğu ve diğer bölge kalkınmasına yönelik politikaların uygulamadaki araçları olan reel yatırımların etkinliği açısından vazgeçilmez bir unsuru olduğudur. Gelişmekte olan bölgelerde belirli bir sektördeki gelişme diğer sektörleri de harekete geçirebildiği gibi eğer gelişme potansiyeli varsa birden fazla sektördeki gelişime de cazibe merkezi yaratabilmektedir. Yükseköğretim kurumları doğrudan lokomotif bir sektör olmaktan ziyade cazibe merkezi özelliğine sahip diğer sektörlerle destek rolü üstlenmektedir. Çünkü doğrudan katkı bizzat istihdam yaratma özelliğinin bulunması ile ilgilidir. Bu etki ise yükseköğretim kurumları açısından oldukça düşüktür.

Önemli olan, az gelişmiş bölgelerde kurulmuş olan yükseköğretim kurumlarının bölge kalkınmasının önemli bir aracı olarak kullanılabilmesidir. Çünkü kamu kaynakları bir tercih sonucu yükseköğretim kurumlarına yönelmektedir. Daha reel alanlara bu harcamaların kaydırılması bölge ekonomisi üzerinde ne ölçüde etkide bulunmaktadır sorusu bu bağlamda sorulan sorulardan birisidir. Tek başına reel alanlara yapılacak yatırımların, yükseköğretim kurumlarının çıktılarını olmadan uzun dönemli etkileri olmayacaktır.

KAYNAKÇA

- AY TEK Bintuğ, *İşletmelerde İnsan Gücü Planlaması*, Yayınlanmamış Doçentlik Tezi, Ankara, 1976.
- ABACAN Muazzaz, "Üniversite-Endüstri İşbirliğini Gerçekleştirme Olanaklarının Değerlendirilmesi", Yönetim ve Ekonomi, Celal Bayar Üniversitesi, Manisa, 1995.
- ⁴⁶ CR R.-CURRY P.-ELUOTT D.-MEISEL J.-LEVIN-VINSON R. and WAGNER M., *The Economic Impact of Southern Illinois University*, Edwardsville: Southern Illinois University, 1993.
- ⁴⁷ CK Roger, ELLIOTT Donald, "Economic Impact of Regional Public Colleges and Universities". *Growth and Change*, Vol: 26, Spring, 1995.
- ⁴⁸ ESON P.-MONTGOMERY E., "The Effects of Colleges and Universities

- on Local Labor Markets", Working Paper, N: 3280, National Bureau of Economic Research, 1990.
- BERGER C.Mark - BLACK Dan A, **The Long Run Economic Impact of Kentucky Public Institutions of Higher Education: Final Report** University of Kentucky Center for Business and Economic Research, 1993.
- C. FLINN, "Dynamic Models of Criminal Careers", in *Criminal Careers*, ed., BLUMSTEIN A.-COHEN J.-ROTH J. and VISHNER C, D.C. National Academic Press, Washington, 1986.
- CAFFRY J.-ISAACH H., "Estimating the Impact of a College or University on the Local Economy", DC: American Council on Education, Washington, 1971.
- City University of New York, **Investing in the Future: A Report of the Economic Impact of the City University of New York**, New York: City University of New York, 1994.
- COUGHLIN C.-MANDALBAUM Thomas B., "A Consumers Guide to Regional Economic Multipliers Cletus", Federal Reserve Bank of St. Lois, January-February 1991.
- DAVID M.L., "Time and Punishment Again: An Intertemporal Model of Crime", *Journal of Political Economy*, 1988.
- DEMİR Hulusi -ALPUGAN Oktay-Mete OKTAV-Nurci ÜNER, **İşletme Ekonomisi ve Yönetimi**, Beta Yayınları, İstanbul, 1995.
- DÜĞER İ. Hakkı, **İktisada Giriş**, Kütahya, 1996.
- ELLIOTT D.-LEVIN S.-MEISEL I., "Measuring the Economic Impact of Institutions of Higher Education", *Research in Higher Education* 28(1): 17-33, 1987.
- FARRINGTON D., GALLAGHER B., MORLEY L., "Unemployment, School Learning and Crime", *British Journal of Criminology*, 1986.
- FLORAX R.-FOLMER H., "Knowledge Impacts of Universities on Industry: An Aggregate Simultaneous Investment Model", *Journal of Regional Science* 32/4, 1992.
- GAREN J., "The Returns to Schooling: A Selectivity Bias Approach With A Continuous Choice Variable", *Econometrica* 52(5), 1984.
- GOLDMAN George-NAKAZAWA Anthony, "Determining Economic Impacts For A Community" *Economic Development Review*, Vol: 15, Issue: 1, Spring97.
- GOTTFREDSON D.C., "Youth Employment, Crime and Schooling", *Developmental Psychology*, 1985.
- GROSSMANN M.-BENHAM L., "Health, Hours and Wages", in *The Economics of Health and Medical Care*, Ed. M.PERLMAN, New York: John Wiley, 1974.
- GROSSMANN M.-KAESTNER R., "Effects of Education on Health", in

- Social Benefits of Education**, Ed. BEHRMAN-STACEY, University of Michigan Press, 1997.
- GÜRÜZ Kemal, "Yükseköğretimde Bilim ve Eğitim", *Türkiye Bilimler Akademisi (TUBA) Bilim ve Eğitim*, Bilimsel Toplantılar Serisi, 2., Ankara, 1994.
- HEDRICK D. W.- HENSON S.E.- MACK R.S., "The Effects of Universities on Local Retail, Service, and F.I.R.E. Employment: Some Cross-Sectional Evidence". *Growth and Change* 21(3): 1990.
- HEVINGS J.D. Geoffry- RODNEY C. Jenses, "Regional Interregional and Multiregional Input-Output Analysis", in Peler Nijkamp, ed., **Handbook of Regional and Urban Economics**, Vol: 1, 1986.
- IPPOLITO P.M.-MATHIOS A.D., "Information, Advertising and Health Choices: A Study of The Cereal Market", *Rand Journal of Economics*, 21: 45980, 1990.
- JOHNSON COUNTY COMMUNITY COLLEGE, **The Economic Impact of Johnson County Community College on the Kansas City Metropolitan Area: 1988-1989**, Eric Document Reproduction Service No: Ed, 336/135, Kansas City MO, 1989.
- KAYA Yahya Kemal, **İnsan Yetiştirme Düzenimiz**, Ankara, 1977.
- KNAPP J.T.-McGRAWTH R.-COX R., **The University of Virginia's Impact on the Charlottesville Metropolitan Area: A Study 1989-90**, Charlottesville, VA: Center for Public Service University of Virginia, October, 1990.
- KORKMAZ Esfender, **Yükseköğretimde Etkinlik**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1975.
- KOTT J., "Regional Economic Impacts of Institutions of Higher Education", *Planning for Higher Education* 16(4): 1995.
- LEMELIN Andre, "The Impact of an Identical Demand Shock on Two Cities", *Growth and Change*, Vol: 29, Issue: 2, Spring98.
- MOORE K., **Trends in Teenage Children, Paper Presented At The Seminar Series in Persistent Poverty Conference on the Causes and Costs of Teen Motherhood**, Sponsored by the American Enterprise Institute, 1994.
- ÖZARSLAN İsmail-KORKMAZ Esfencler-BATIREL Ömer Faruk-ERKAL Mustafa, **Yükseköğretim Kurumlarının Bölgearası Gelişme Farklılıkları Açısından Önemi ve İşlevleri**, İstanbul Ticaret Odası Yayın No: 1998-19, İstanbul, 1998.
- PIPHO Chris, "The Scilling of Public Education", *Phi Delta Kappan*, Vol: 79, Issue: 2, Oct1997.
- RAWLINS Lane, "Measuring The University's Impact Reveals a Rainbow of Benefits", *Business Perspectives*, Vol: 9, Issue: 3, September, 1996.
- SAVAGE Lorraine, **Mit: Innovation And The Economic Impact of A Research University**, Solid State Technology, Vol: 40, Issue: 8,

- A ug 97.
- SCHUYLER Gw. "The Assessment of Community College Economic Impact on Local Community or State", *Community College Review*, 15, Fall 1997.
- SHIMSHONI Dard, "Regional Development and Science-Based Industry" *Essays in Regional Economics*, Harvard University Press, Massachusetts/Lmbridge, 1971.
- STACEY Nwzer. "Social Benefits of Education", *Annals of The American Academy of Political and Social Science*, Vol: 559, Sept98.
- TURNER A. DnkL "The Economic Impact Of A University On It's Environment"-*European Education*, Vol: 29, Issue 3, Fall97.
- TÜSİAD, *Türkiye'de Dünyada Yükseköğretim Bilim ve Teknoloji*, İstanbul tora. 1994.
- UN AY Cafer, *Eğitimin Ekonomik Kalkınma Üzerindeki Etkileri*, İstanbul, 1982.
- VORP R., *Economic Impact of Miami -Dade Community College on Dade OMM Research Report No: 91-10R, FL: Miami Dade Community College, Miami, 1991.*
- WEST Guy R., "Comparison of Input-Output+Econometric and Computable General Equilibrium Impact Models at The Regional Level", *Economic Status Research*, Vol: 7, Issue: 2, 1995.
- WILLIS R.J. -RÜSENS, "Education And Self Selection", *Journal Of Political Economy*, 7:5, Pt, 1979.
- ZILL N., "Characteristics of Teenage Mothers", Photocopy of Talking Points For the *Cohort*, "The Cost of Teenage Child Bearing", Sponsor: İş ie Enterprise Institute, 1994.

İSPARTA İLİNİN SOSYO- EKONOMİK GÖSTERGELERİ AÇISINDAN ANALİZİ

Dr. Mesut ALBENİ*

İsparta İli DİE'nin göstergelerine göre Türkiye'deki illerin gelişmişlik sıralaması içerisinde yirmi birinci sırada bulunmaktadır. Gelişme potansiyeli yüksek birçok zenginliklere sahip bulunmakla birlikte yeterince gelişemediği için gelişmekte olan illerden birisidir.

Doğa bilimlerinde bilimsel bilginin temelini geleneksel olarak deney yolu ile elde edilmiş olan doğruluk derecesi yüksek veriler oluşturmaktadır. Bu geleneğin tersine bölgesel ekonomik araştırmalarda deneyin yerini, Özellikle kamu kurumlarına bağlı istatistik bölümleri tarafından elde edilmiş olan alan araştırmaları ve bunlar içerisinde de anket verileri ve bunların istatistiki olarak değerlendirilmesi almaktadır.

Bütünleşik bölgesel analiz tekniği, belirli bir bölgenin, hız ve genel ilgilendirme ve anlaşılmasına yönelik olarak, ekonomik, sosyal ve çevresel açılardan analiz edilmesidir. Bu analiz tekniği bölgeyi bütün olarak ele almakta, kalkınmanın determinantlarını bütünleşik bir yaklaşımla ortaya koymakta ve bölge gelişimine dönük çalışmalar için bilimsel veri sağlamaktadır.

Bu yaklaşım çerçevesinde İsparta İli ekonomik, sosyal ve kültürel göstergeler açısından elde edilmiş olan son veriler yardımıyla ortaya konulacak, bu göstergelerden hareketle ilin gelişme potansiyeli değerlendirilecek, gelecek yönelimli gelişim senaryolarında etkin olabilecek sosyo-ekonomik körlere belirlenecektir.

*Yerim Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü İktisat Politikası A.B.D.
E-Posta: alb@du.edu.tr